

BRTÁŇOVÁ, Erika (ed.): LITERÁRNOHISTORICKÉ KOLOKVIUM III. BAROK. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2017. 176 s.

Petra Rusňáková

Zborník štúdií *Literárnohistorické kolokvium* je výsledkom pravidelného stretávania sa slovenských literárnych historikov. Bádania sa v rámci platformy Literárnohistorického kolokvia stretávajú s cieľom oživiť vedeckú diskusiu o interpretačných možnostiach diel staršej slovenskej literatúry. Obsahový rámec podujatia sa dotýka troch okruhov: stereotypov v interpretáciách diel staršej slovenskej literatúry, ktoré pretrvávajú dodnes, inšpirácií literárnohistorických výskumov pri výklade textov a významu sprístupňovania literárneho umenia v rámci vysokoškolského vyučovania. Aktuálna publikácia sa v jedenástich príspevkoch venuje reflexii baroka. Texty nie sú explicitne rozdelené do ucelených blokov. V ich radení sa však dá identifikovať vnútorná súvislosť dotýkajúca sa problematiky vybraných žánrov.

Prvé tri štúdie sú zamerané na súbor problémov diel zo 17. storočia označovaných za cestopisnú literatúru. Hlavnou tézou štúdie Pavla Markoviča *Genologická profilácia memoárových a cestopisných próz v slovenskej literatúre v období baroka* bola korekcia adekvátnosti zaužívaného žánrového zaradenia konkrétneho súboru diel: Joachim Kalinka *Denník*, Štefan Pilárik *Currus Jehovae*. *Podivuhodný voz Boží*, Juraj Láni *Krátke a pravdivé historické vyrozprávanie ukrutného a takmer neslýchaného pápeženeckého väznenia, ako aj podivuhodného vyslobodenia z neho*, Ján Simonides a Tobiáš Masník *Väznenie, vyslobodenie a putovanie Jána Simonidesa a jeho druhá Tobiáša Masníka*, *Božia moc a milosť*, Daniel Krman

ml. Cestovný denník a Ján Rezik *Prešovská jataka*. V argumentácii autor vychádzal zo špecifickej konfigurácie estetických i mimoestetických funkcií textov, konkurencie tematického jadra diel (od ktorého v týchto konkrétnych textoch závisí presnosť žánrového označenia) s prijatým žánrovým označením, z tematického príznaku motivácie ciest a ich nedobrovoľného podstúpenia a zo synkretizmu žánrových znakov v prácach. Autor rovnako rozoberal aj estetický status týchto textov. Obširnejšie sa venoval analýze Simonidesovej a Masníkovej práce. Otázku žánrového zaradenia tohto špecifického typu diel našej literatúry pokladám za aktuálnu. Forma štúdie, najmä ak ide o taký početný korpus textov, však dostačuje iba na načrtnutie okruhu problémov a možných smerov vo výskume. Problematika si vyžaduje komplexnejšiu analýzu. V tejto súvislosti by som chcela vyzdvihnúť už staršiu štúdiu Gizely Gáfríkovej *Masníkova literárna výpoveď z hľadiska tzv. dodatkov k textu* (nájsť ju možno aj v monografii *Zabúdané súvislosti*), ktorú uvádza aj P. Markovič. Gáfríková v rozbere Masníkovho textu *Vezení a vysvobození k(neze) Tobiáše Masniciusa* prináša do problematiky žánrového zaradenia tohto typu diel podnetné impulzy pre ďalší výskum. Text Barbary Suchoň-Chmiel *Väznenie, vyslobodenie a putovanie Jána Simonidesa a jeho druhá Tobiáša Masníka v kontexte Šmalkaldských článkov Martina Luthera* podnetne obohacuje interpretačný potenciál Simonidesovho a Masníkovho diela. Pri jeho analýze sa zamerala na tematizova-

478 nie idolatrie, modloslužobníctva. M. Luther v *Šmalkaldských článkoch* (články kresťanského učenia, ktoré vznikli v roku 1537 ako doplnok *Augsburského vierovyznania* z roku 1530) za modloslužbu pokladal celý súbor zbožných úkonov realizovaných v rámci katolíckej cirkvi. Ide o tradície, uctievanie relikvií, vykonávanie pútí, slúženie sv. omši, o požehnanie, pápežstvo, vieru v zázraky. Autorka sleduje tému idolatrie aj na pozadí historických súvislostí, čo umožňuje objektívnejšie analyzovať konfesijnálne rozdiely medzi katolíckou a luteránskou denomináciou. Prínosná je aj posledná štúdia venovaná reflexii cestopisného žánru *Niekoľko poznámok k Uhorskému Simplicissimovi od Daniela Speera*. Marianna Koliová sa v kontexte nemeckého literárnovedného výskumu *Uhorského Simplicissima* zaoberala najmä jeho cestopisnou a pikaresknou líniou a vzájomným vzťahom medzi nimi. Poukázala na to, že ich viac-menej paralelná existencia predstavuje znak, ktorý Speerov text odlišuje od predlohy *simplicissiad* Grimmelshausenovho *Dobrodružného Simplicia Simplicissima*, v ktorom sú spracované homogénne. Štúdia podľa autorky predstavuje základný náčrt niektorých problematík, ktoré by sa dali ďalej rozpracovať do hĺbky, napríklad detailná analýza a interpretácia jednotlivých cestopisných a pikareskných pasáží a ich vzájomného prelínania.

Dôležité postavenie v barokovej literárnej kultúre mal žáner kázni, niekedy označovaný aj ako kázne a reči. Kazateľstvo v jeho rôznych typoch analyzujú nasledujúce tri štúdie. V článku *Orationes funebres ako súčasť barokovej literatúry (Na príklade diel z prostredia trnavskej akademickej tlačiarne)* Erika Juríková prehľadne a erudovane podala problematiku pohrebných rečí zo 17. a 18. storočia, ktoré vyšli tlačou na pôde historickej Trnavskej univerzity. Autorka podrobnejšie skúmala funerálne reči Žigmunda Antona Ordódyho, pavlína Jána Kériho a primasa Imricha Esterháziho. Erika Brtánová v štúdii *Exemplá v kázňach Daniela Krmana ml.* analyzovala aplikáciu príkladov v dvoch tlačených príležitostných rečiach Daniela Krmana ml. Prvou je pohrebná reč *Kniha života* venova-

ná žilinskému kníhtlačiarovi Jánovi Dadanovi ml. Druhou je vojenská kázeň, ktorá ako prvá svojho druhu vyšla v domácom jazyku, *Actus inaugurationis vexilloru, to jest: Posvecovaní zástav*. Na úvod dôkladnej interpretácie autorka ponúkla krátky prehľad rétorickej teórie podľa Aristotela a Quintiliana. Rétorika sa ako poetická norma v literatúre využívala od svojho vzniku približne do polovice 19. storočia. E. Brtánová sledovala odlišnosti medzi oboma kázňami. Identifikovala rozdiely v predkladaní dôkazov (príkladov) a v ich množstve, pričom v pohrebnej kázni ich zaznamenala vo vyššom počte. Okruh prác venovaných kázňovému žánru uzatvára štúdia Miloslava Konečného *Žáner apologus v novolatinskom literárnom kontexte*. Hoci autor svoju prácu označuje ako krátky exkurz, ide o obsažný text s potenciálom inšpirovať ďalší výskum. Cieľom textu bolo objasniť, ako vnímala pojem *apologus* (*fabula aesiopica*) a príbuzné pojmy *fabula*, *parabola* a *exemplum* novolatinská teória literatúry. Autor uvádza, že ide o čiastkovú štúdiu so zameraním hlavne na jezuitskú a piaristickú literárnu tradíciu.

Výskumu poetiky duchovných piesní 16. – 18. storočia sa venujú ďalšie dva príspevky. Štúdia Timotej Vráblovej *Od štýlu „vyznávania“ k štýlu „osobnej zbožnosti“ (K vývoju poetickej obraznosti v slovenskej protestantskej hymnografii 16. – 18. storočia)* je rozdelená do troch častí. V prvých dvoch častiach sa autorka zamerala na 16. a 17. storočie. V kontexte vybraných rozdielov v bohoslužobných obradoch rímsko-katolíckej a luteránskej konfesie rozoberala výrazové a významové prvky aj kompozičné postupy transformovania a transponovania tradičných (rímsko-katolíckych) liturgických predlôh. Cieľom zmien bolo prispôsobiť duchovné piesne novým funkciám a významom reformačnej spirituality. Autorka analyzovala napríklad adaptačnú metódu rozširovania obsahového rámca či poetiku piesní postavenú na odkazoch z Písma. Za príklady vybrala rukopisy z *Bystrickej agendy* (1585) a texty z *Cithary Sanctorum* (1696). V tretej časti príspevku T. Vráblová skúmala posuny v poetike duchovných piesní, ktoré sa začali prejavovať v 18. storočí.

Podľa autorky zmeny čiastočne podnietil vplyv pietizmu, ktorý zdôrazňoval osobný rozmer v prežívaní duchovného života, čím akcentoval hľadisko subjektivity. V literárnej tvorbe sa to prejavovalo snahou autorov iniciovať osobný dialóg s Božím slovom, v ktorom sa zdôrazňuje subjektívna stránka hľadania. V piesňach Eliáša Mlynárových, Jána Glosia a Jána Buria st. T. Vráblová identifikovala prostriedky, prostredníctvom ktorých autori aktivovali osobný dialóg človeka s Bohom. Išlo napríklad o ume- nie parafrázy, o používanie štýlu meditatívnej poézie, vizuálne stvárňovanie symbolických scenérií a pod. Štúdia prináša zaujímavé pod- nety pre ďalší žánrový výskum duchovných piesní najmä z 18. storočia. Duchovné piesne katolíckej proveniencie rozoberala Katarína Štafurová v príspevku *O štýlových a poetických princípoch vianočných piesní vo františkánskych rukopisných spevníkoch 18. storočia*. Autorka sa zamerala na rozbor ukážok z *Beckovského slo- venského spevníka, Skalického slovenského spe- vníka* Juraia Pavlína Bajana a *Prosaie pastorales* Edmunda Paschu. Venovala sa analýze vianoč- ných piesní. Na základe štýlotvorného hľadiska ich rozdelila do dvoch typov. Prvým sú piesne s naratívnym charakterom. V nich identifikova- la prítomnosť motívov a výrazových prostried- kov vychádzajúcich z tzv. pastierskych hier (na- príklad motív predkladania darov, typizácia darov, prvky humoru). Druhý typ predstavujú piesne s meditatívnym charakterom, v ktorých naratívne a dramatické prvky ustupujú mierne do úzadia. K. Štafurová uvádza, že zámerom autorov bolo vzbudiť u percipienta úžas nad tajomstvom Vianoc a podnietiť ho premýšľať nad tajomstvom vtelenia Boha. Tento cieľ do- sahujú pomocou poetiky, ktorá cez zobrazova- nie priestoru zintenzívňuje emocionálny náboj (napríklad motív jasličiek je funkčne využitý na vytvorenie kontrastu medzi veľkosťou Božskej prirodzenosti Ježiša Krista a absolútnou chudo- bou mrznúceho Ježiška v jeho ľudskej podstate).

Posledné tri články sú samostatnými re- flexiami vybraných problematik slovenského baroka. Kristína Pavlovičová sa v príspevku *Humor ako persuzívna stratégia v Gavlovičo-*

vej Valaskej škole zamerala na identifikáciu a in- terpretáciu nižších štruktúrnych útvarov žán- rov, napríklad bájky, antickej anekdoty, facécie a pod., ktoré Gavlovičov text v sebe integruje. Rozdelila ich do štyroch skupín. V časti *Pria- my výraz, ktorý osebe pomenúva smiešnu vlast- nosť, prípadne výraz v prirovnaní* analyzovala pojem *blázon*, ktorým Gavlovič najčastejšie po- menúval smiešneho človeka. Časť *Diskriminač- ný výraz, ktorý sa opiera o spoločenskú konvenciu* autorka venovala rozboru predovšetkým cha- rakteristiky ženy v rôznych konotáciách. Ide napríklad o „*hojné mluvení*“, ktoré nemá žiadnu hodnotu, o ženskú hlúposť kumulovanú v alko- holizme a pod. Isté diskriminačné tendencie sú podľa autorky prítomné aj v Gavlovičovej spoločenskej kritike lekárov či sudcov. Určitý komentár ako formu humoru, ktorý je založený na nečakanom, prekvapivom obraze či obrate, rozoberala K. Pavlovičová v časti *Výraz, výrok alebo obraz s nezvyčajným nápadom*. Z *Valaskej školy* si vybrala témy ako správanie sa pri stole, pokrytectvo, nestálosť úradu a pod. Posledná časť príspevku *Myšlienka v kontraste* je venova- ná kontrastu ako typickému štylizáčnemu po- stupu, ktorý však u Gavloviča nadobudol oso- bitý charakter využitím vlastných autorských, pragmaticky upravených výrazových prostried- kov. Martina Taneski v príspevku *Postava Turka v dejinách staršej literatúry Slovákov a Macedón- cov* na pozadí širších historických i literárno-his- torických súvislostí porovnávala obraz Turka v balade macedónskej proveniencie *Nech Boh pobije Debranov* so zobrazením Turka v slo- venskej balade *Ten turecký mýtnik*. Článok sa opiera o výskum slovenských a macedónskych vedcov (Kirila Penušliského, Jozefa Minárika, Zuzany Kákošovej a iných). Vzhľadom na to, že v slovenskej literárnej vede absentuje väčšia pozornosť venovaná macedónskej literatúre – hlavne spoločnému znaku (proti)tureckej te- matiky, je príspevok relevantným prvkom na oboznámenie slovenských literárnych histo- rikov s možnosťou takéhoto výskumu a s jeho prínosom. Zborník uzatvára inšpiratívna štú- dia Lenky Riškovej *Z Tablicovej reflexie básnikov 17. storočia*. Autorka v nej analyzuje motívy, na

480 základe ktorých Bohuslav Tablic v 1. a 2. časti svojho štvorzväzkového diela *Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovcův, kteříž se buďto v uherské zemi zrodili aneb aspoň v Uhřích živi byli* vytvoril zoznam dvadsiatich troch literárne činných autorov z protestantskej komunity 17. storočia, ktorí sa v súčasnosti zvyknú označovať zväčša za barokových autorov, alebo, ak sú zaradení k renesančným básnikom, prisudzujú sa im isté „presahy“ do baroka. Autorka sa podrobnejšie venovala aj pozitívnym výnimkám – autorom, ktorých Tablic hodnotil kladne, hoci celkovo interpretoval tvorbu z tohto obdobia s výhradami (napríklad obsahovú i formálnu

stránku básnickej produkcie, z formálnej stránky považoval za zlú jej verzologickú úroveň). Tablicovo pozitívne hodnotenie sa týkalo autorov Vavrinca Benedikta z Nedožier, Eliáša Lániho, Joachima Kalinku, Juraja Tranovského a Adama Plintoviča.

Zborník prináša erudované príspevky, ktoré na pozadí širšieho literárnohistorického kontextu reflektujú vybranú problematiku barokového obdobia. Oceniť treba rozmanitosť prístupov, s akou autori zachytili pertraktovanú problematiku, i významné zistenia, ktoré môžu interpretáciu diel tohto obdobia posunúť smerom k adekvátnej percepcii.